عوامل حبط عمل

معنای حبط عمل

«حبط» در لغت به معنای باطل و نابود شدن است؛ چنان‌که گفته می‌شود: «أَحْبَطَ اللّٰهُ عَمَلَ الکَافِرِینَ»؛ خدا عمل کافران را پوچ می‌کند. پس حبط عمل به معنای باطل شدن آن است.

همان‌گونه که گناهان و بدیها تکفیر دارند و بخشیده یا پوشیده می‌شوند، اعمال نیک هم احباط دارند و اثر آنها از بین می‌رود.

جواز و منبع احباط

متکلمان دربارهٔ جواز و منبع احباط آرای مختلفی دارند. معتزله دربارهٔ حبط عمل می‌گویند:

موضوع احباط، کسی است که در پروندهٔ او دو نوع عمل نیک و بد وجود دارد. در این صورت، با توجه به اینکه پاداش و کیفر الهی همیشگی است، سرنوشت چنین انسانی بدین‌گونه خواهد بود که عملِ نیکِ اندکِ او به خاطر عملِ زشتِ زیاد او محکوم خواهد شد. ابوعلی و ابوهاشم جبائی از طرفداران این دیدگاه هستند.[1]

هر چند برخی متکلمان با این دیدگاه معتزله، مخالفت کرده‌اند، ولی تمام مکاتب کلامی، احباط را به صورت جزئی پذیرفته‌اند.[2]

عوامل حبط عمل از دیدگاه قرآن

قرآن کریم دربارهٔ برخی از گناهان تصریح می‌کند که این گناهان موجب حبط اعمال می‌شوند که از جملهٔ آنها به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

عوامل حبط عمل

۱ ارتداد پس از ایمان

۲ شـرک

۳ ناخوشایندی از فرامین الهی

٤ مقابله با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

٥ بی ادبی در محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

٦ دنیا محوری

۷ انکار نبوت و آخرت

الف ـ ارتداد پس از ایمان
﴿ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كافِرٌ فَأُوْلئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيا وَالْآخِرَةِ وَأُوْلئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ [3]

و هر کدام از شما که از دین خود بازگردد و در حال کفر بمیرد، طاعات او در دنیا و آخرت توقیف می‌گردد و از دوزخیان‌اند که در آن جاودانه خواهند بود.

ب ـ شرک مقارن با عمل
قرآن کریم شرک را سبب حبط عمل می‌داند:

﴿ مَا كانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُوْلئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ [4]

مشرکان را نمی‌رسد که آبادی و تولیت مساجد را بر عهده گیرند با آنکه به شرک و کفر خود اعتراف دارند. اعمال این مشرکان توقیف می‌شود و در آتش دوزخ جاودانه خواهند ماند.

ج ـ ناخوشایندی از فرامین الهی
﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْساً لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ * ذلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ﴾ [5]

و آنان که اهل کفرند، شکسته باد قدمهایشان و خداوند اعمال آنها را نابود می‌سازد * این سزا بدان جهت است که آنها از فرمان آسمانی کراهت خاطر دارند و از این رو خدای رحمان، اعمالشان را توقیف می‌کند.

د ـ درافتادن با پیامبر اکرم (ص)
ستیز و مقابله با پیامبر اکرم (ص) یکی از دلایل حبط عمل است:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ ما تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئاً وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ﴾ [6]

کسانی که کافر شدند و مردم را از راه خدا بازداشتند و پس از آنکه راه هدایت برایشان روشن شد، با رسول خدا به ستیز آمدند، هرگز به خدای رحمان زیانی نمی‌رسانند و خدای رحمان اعمال آنان را توقیف خواهد کرد.

هـ ـ رعایت نکردن ادب در محضر پیامبر اکرم (ص)
﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمالُكُمْ وَأَنْتُمْ لا تَشْعُرُونَ﴾ [7]

ای اهل ایمان، صدای خود را فراتر از صدای پیامبر، بلند مکنید و آن‌سان که با یکدیگر با داد و فریاد سخن می‌گویید، با رسول خدا سخن مگویید، که طاعات شما توقیف شود و شما خود بی‌خبر بمانید.

و ـ دنیا محوری سبب حبط عمل

﴿ مَنْ كانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَها نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لا يُبْخَسُونَ * أُوْلئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيها وَباطِلٌ مَّا كانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [8]

هر کس همواره زندگی دنیا و تجمل آن را بخواهد، در همین دنیا اعمال آنان را بی‌کم و کاست بدانها می‌دهیم و حق آنان ضایع نخواهد شد. اینان‌اند که در آخرت جز آتش دوزخ بهره‌ای ندارند. و آنچه در این جهان انجام داده‌اند، از بین می‌رود و دستاورد آنها باطل و بی‌اثر خواهد بود.

ز ـ انکار نبوت و آخرت
قرآن کریم انکار نبوت و آخرت را سبب حبط عمل می‌داند:

﴿ وَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [9]

کسانی که آیات [کتاب آسمانی] ما و دیدار روز قیامت را تکذیب کنند، اعمال نیکشان توقیف می‌شود. آیا اینان جز به کردار بدفرجام خود سزا می‌بینند؟

پی نوشت ها :

[1]. جعفر، سبحانی؛ معاد انسان و جهان، ص 273.

[2]. همان، ص 275.

[3]. سورهٔ بقره/ 217.

[4]. سورهٔ توبه/ 17.

[5]. سورهٔ محمّد/ 8 و 9.

[6]. سورهٔ محمّد/ 32.

[7]. سورهٔ حجرات/ 2.

[8]. سورهٔ هود/ 16 ـ 15.

[9]. سورهٔ اعراف/ 147.